

Олена АРКУША

кандидат історичних наук

старший науковий співробітник

відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2541-6603>

e-mail: o_arkusha@yahoo.com

«ПІД БЕЗПЕЧНИМ ДАХОМ ШАЛІЄ ХУРТОВИНА ОБСТРУКЦІЇ»: НОВА ТАКТИКА УКРАЇНСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В ГАЛИЦЬКОМУ СЕЙМІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано дискусії навколо парламентської боротьби в Галичині на початку ХХ ст. Встановлено, що голосна обструкція українських депутатів Галицького сейму, яка вибухнула 1910 р. із метою ухвалення нового виборчого закону, стала наслідком пошуків українськими політиками нових, більш ефективних, методів боротьби, що мали би відкрити їм шлях до впливу на політичні рішення. Стверджено, що, запозичена з досвіду чесько-німецького протистояння, обструкція була спрямована проти домінування польського чинника в Галицькій автономії, а загострення тактики політичної боротьби відповідало суспільним настроям галицьких українців, які відзначалися подальшою радикалізацією.

Показано, що останні роки намісництва А. Потоцькі характеризувалися загостренням українсько-польських суперечностей у зв'язку з реформою виборчого права до австрійського парламенту, почастішанням масових акцій. Зазначено, що А. Потоцькі надалі намагався втримувати український рух під контролем методами адміністративного й політичного тиску, апогеєм чого стала підтримка на виборах до Галицького сейму 1908 р. русофілів на протигагу кандидатам від українських партій, що була реакцією на переговори українських парламентських депутатів з австрійським урядом. Встановлено, що обурення, яке спричинив цей крок не лише серед української громадськості, а й правлячих кіл Австро-Угорщини та краківських консерваторів, змусило намісника визнати помилку й ініціювати угоду з українськими політиками в особі Є. Олесницького на зразок «нової ери» 1890 р. Зауважено, що домовленість мала шанс суттєво вплинути на політичне життя Галичини, однак не була реалізована через вбивство А. Потоцькі.

Доведено, що це вбивство стало кульмінацією українсько-польської боротьби в Галичині та змусило задуматися про шляхи нормалізації міжнаціональних відносин: польські галицькі політики, які поєднували державну службу в Габсбурзькій монархії із захистом польських національних інтересів, були змушені шукати способи вирішення українського питання. На підставі аналізу подій напередодні обструкції, низки приватних обставин і мотивів задіяних у ній політиків, а також зв'язків між ними, стверджено, що рішення розпочати обструкцію прийняли українські діячі

помірковано-ліберального напрямку і воно не викликало заперечень керівників адміністрації та самоврядування Галичини зі середовища краківських консерваторів. Простежено, що, задовольнивши так радикальні настрої, вони використали обструкцію для закулісних переговорів і такий хід дав змогу прихильникам польсько-українського порозуміння в Галичині ще на деякий час відтягнути посилення міжнародної напруги.

Ключові слова: Галичина, Галицький сейм, виборча реформа до Галицького сейму, українсько-польські відносини на початку ХХ ст., українсько-австрійські відносини на початку ХХ ст.

У фокусі уваги перебуватимуть дискусії навколо ефективності тактики парламентської боротьби, які на початку ХХ ст. відображали основні дилеми українських політичних сил у півавстрійській Галичині. У цей період політичний потенціал і ступінь зрілості українського національного руху вступили в очевидну диспропорцію з маловпливовими позиціями українців в управлінні Галицькою автономією. Будучи неготовими визнати у зміцнілому українському русі партнера, боячись втратити позиції у Східній Галичині, а водночас дедалі більше втягуючись у дискусії навколо українського руху всередині свого національного табору, польські політики відклали вирішення назрілих питань, розраховуючи на чудо, яке ніяк не ставалося. Цю безпорадність влучно підмітив кореспондент газети «Słowo Polskie», описуючи діалог між двома польськими депутатами в напівпорожньому залі засідань Галицького сейму, який робив задалегідь приречені на невдачу спроби ухвалити новий виборчий закон: «Що думає пан про виборчу реформу? – Така сумна й хаотична справа, що я не можу про неї думати» (Sejm, 1907).

Ця ситуація породжувала в українських політичних осередках чимале роздратування. На його тлі з'являлися радикальні заклики змінити легальні форми політичної боротьби на ті, які зможуть забезпечити бажаний результат. Українсько-польська полеміка, що велася головню у пресі та з парламентських трибун, ставала дедалі воївовничішою. Водночас щоденному українсько-польському діалогу бракувало готовності почути іншого. Натомість було вдосталь бажання зробити вигляд, що цей інший неправий або що його загалом не існує. Намагання звернути на себе увагу й бути вислуханим стало важливим психологічним підґрунтям міжнародних дискусій. Реагуючи на демонстративне відкладання польською більшістю Галицького сейму справи виборчої реформи, «Діло» зауважувало: «Узброєні в панцир привілеїв вони з цинізмом, на який можуть здобути ся хиба люди, що тільки себе людьми вважають ..., висловили свою володарську філософію устами пок. гр. Войцеха Дзедушицького: “Нехай шаліє буря, ми її не боїмося, доки маємо тут в соїмі безпечний дах над головою”» (Слава українським обструкціоністам, 1910).

У міжнародних суперечностях у Галичині українці були тією стороною, яку не влаштовував наявний стан і яка прагнула (як це ще на етапі проголошення «нової ери» сформулював Юліан Романчук) змінити систему австрійсько-польсько-українських відносин. Нечисленним українським парламентським репрезентаціям припала роль ініціаторів цієї зміни, хоча б зважаючи на ту напругу сил, якої українські політики щоразу вимагали від своєї громадськості на виборах. На початок ХХ ст. в арсеналі засобів українських депутатів уже були різні спроби змінити систему: шляхом демонстративних виходів із зали засідань, складання депутатських мандатів («сецесії»), гострих опозиційних промов, угод, скарг до уряду, технічних обструк-

цій тощо, однак ніщо з цього не давало такого бажаного зрушення. Цей стан влучно сформулював маршалок Галицького сейму Станіслав Бадені (Stanisław Badeni). Він, за спогадами Івана Макуха, у неофіційній розмові з українськими політиками зауважив: «Ви маєте в усім слухність, але не маєте сили, щоб свою слухність провести» (Макух, 1958, с. 177).

Ситуація почала виглядати особливо безвихідною після вбивства 1908 р. галицького намісника Анджея Потоцькі (Andrzej Potocki). Ця надзвичайна подія стала значним потрясінням для Галичини та, за твердженням української преси, мала б відіграти роль останнього «грізного memento для польської національної політики» (Гр. Потоцький убитий, 1908). Однак обставинку невдовзі вдалося стабілізувати. Як слушно звертали увагу Мирослава Січинського лікарі, які, за дорученням слідства, проводили психіатричну експертизу, «в підсумку життя, як хвиля, починає переходити над тим фактом, нібито над епізодом, до свого порядку – і то не лише з польського, а й з руського боку» (ЦДІАЛУ-6, арк. 48 зв.). Питання що і як робити далі ставало щоденним клопотом українських політиків, а від того, хто і яку дасть на нього відповідь, суттєво залежало, з яким багажем галицькі українці увійдуть у Велику війну, передчуттям якої був наповнений політичний клімат Європи.

Мета статті – проаналізувати відкриті та закулісні мотиви радикалізації тактики українського представництва в Галицькому крайовому сеймі напередодні Першої світової війни, з'ясувати роль цієї радикалізації для українського національного руху й українсько-польських відносин і визначити особистий вклад найвпливовіших українських політиків того часу. Досі найповнішим зібранням інформації про підготовку виборчої реформи до Галицького сейму, яка стала основним чинником обструкції, залишається видана ще 1956 р. монографія польського історика Юзефа Бушка (Józef Buszko) (Buszko, 1956). Ширші контексти української парламентської політики того часу досліджував австрійський та швейцарський історик Гаральд Біндер (Harald Binder) (Binder, 2006). Для з'ясування місця й ролі в українській парламентській політиці Євгена Петрушевича важливою виявилася його біографія авторства Олега Павлишина (Павлишин, 2013). Та, загалом, можна стверджувати, що досліджене у статті питання про публічні й приховані мотиви політиків під час голосної обструкції українських депутатів Галицького сейму, яка кілька років поспіль зривала його роботу, ще не привертало уваги істориків.

Джерельною базою статті стали: спогади, листи й публічні виступи тогочасних лідерів української парламентської політики в Габсбурзькій монархії (Юліана Романчука, Євгена Олесницького, Костя Левицького, Євгена Петрушевича, Івана Макуха, Тимофія Старуха, а також галицького намісника Міхала Бобжинські (Michał Bobrzyński)); стенограми засідань Галицького крайового сейму, внутрішні матеріали Української націонал-демократичної партії (УНДП), публікації преси. Зіставлення матеріалів для публічного вжитку з особовими джерелами українських і польських політиків дало змогу зауважити розбіжності, встановити цілі сторін та їхні особисті мотиви.

Дискусії про напрями української парламентської політики. Дискусії про нову тактику українських депутатів велися від перших засідань сейму й парламенту. На початку ХХ ст. вони одержали новий імпульс унаслідок остаточного припинення політики «нової ери», партійної структуризації і продовження виборчих правопорушень, через які надії, котрі щоразу приносили нові вибори, знову згасали. Вже напередодні сеймової каденції 1901–1908 рр. головним питанням новообраних українських

депутатів Галицького сейму, було те, чи взагалі приймати мандати та приступати до роботи в залі засідань (ЛННБ-1, арк. 24). Тоді на відмові від сеймової діяльності на-полюгали русофіли (До галицько-руського народа, 1903). Напередодні першої сесії це питання на різних нарадах бурхливо обговорювали українські політики всіх напрямів. Як тактику пропонували: постійно наголошувати на кривдах галицьких українців та ускладнювати роботу сейму тривалими виступами із дрібних питань, тобто т. зв. технічною обструкцією. Також було чітко сформульовано ідею тісного зв'язку між позицією депутата у сеймі та її підтримкою поза його стінами, шляхом масових акцій (ЛННБ-2, арк. 11–18 зв.). Українські депутати розпочали роботу в сеймі з кількома настановами: не повторювати помилок попередників, які задовольнялися незначними культурно-освітніми здобутками, за це дозволяючи «на звалищах Руси будувати Польщу»; домогтися поваги від польської сеймової більшості, попри те, що нечисленність представництва звела його до «лиш чисто академічного значіння», і, зрештою, «вказувати народові дорогу і способи борби» (Польській сойм, 1901; В день отвореня, 1901).

Спроба українського сеймового представництва домогтися більшої уваги до своїх вимог через демонстративне складання депутатських мандатів (т. зв. сесія 1903 р.) на практиці призвела до втрати на додаткових виборах мандата досвідченим українським парламентарієм Олександром Барвінським і приходу на його місце русофіла Теодозія Еффиновича. Так, самоусунення зі сейму виявилось не лише не-ефективним, а й програвшим, що, попри пропагандивну риторику, було складно заперечувати. Періодичні «сесії» не вдалося би продовжувати й через значні організаційні та матеріальні затрати, яких потребувала кожна виборча кампанія, а також через ефект втоми виборців. Після додаткових виборів українські депутати, за визнанням Є. Олесницького, «мусіли вступити до сойму – в інтересі суспільности – иншого виходу не було» (ЛННБ-3, арк. 31).

Голові українського сеймового клубу Є. Олесницькому в каденції 1901–1908 рр. удавалося втримувати єдність ідейно різнобарвного представництва. Юрист за освітою, на відміну від своїх попередників-педагогів Ю. Романчука та О. Барвінського, він організував роботу депутатів так, щоби вони предметно втручалися в обговорення законопроектів, пропонуючи поправки (Аркуша, 2006, с. 191–239). Однак уже невдовзі така праця стала об'єктом гострої критики політичних сил і політиків поза межами сейму, які ставили перед депутатами єдине завдання – служити джерелом радикалізації суспільних настроїв. Їхнім рупором виступило «Діло». На зламі 1904–1905 рр. у серії статей часопис звинуватив депутатів у відсутності ширшого погляду на Галицький сейм, який створив би достойну альтернативу концепції «єдиного польського парламенту». У приклад українцям поставлено тих депутатів, які йшли в парламентах на гостру обструкцію, бо суперечності можна вирішити «не серед шабляонових рамок дотеперішного пережитого ладу, а в основнім, на цілком нових засадах опертім перестрою» (По соймі, 1904). Тактику предметної («мериторичної») опозиції часопис назвав марною тратою часу («другого так працювотоного клубу з свічкою шукати в австрійських соймах») (По соймі, 1904). Врешті на українське сеймове представництво було покладено провину за послаблення масових виступів («ясна психологічна звязь сего з політикою послів») та «душну атмосферу, серед якої зачинає ся блуканина одиниць» (По соймі, 1904). Критику однопартійців Є. Олесницький сприйняв як нечувані в усьому світі відносини. Він не погодився із закидом, що дебати над

законопроектами – це марна трата сил, ствердив, що кожний український депутат повинен прагнути, щоб його виступи відзначалися ерудицією, закликав зрозуміти, що неадекватна поведінка депутатів унеможливить будь-які розмови з польськими політиками, адже сеймове представництво – це не громадка дітей, яка бавиться; його обов'язок – враховувати всі обставини та реальний стан. Євген Олесницький гостро протестував проти ідеї розпочати в сеймі обструкцію, ствердивши, що вона позбавлена сенсу (Олесницький, 1904, с. 5–28).

Отже, уже на зламі 1904–1905 рр. українські політики відкрито обговорювали можливість обструкції в Галицькому сеймі. Саме поняття «обструкція» в парламенті ввійшло в політичне життя Габсбурзької монархії 1897 р. з ініціативи німецьких депутатів, які використали його, щоби виразити протест проти спроби уряду Казімежа Бадені (Kazimierz Badeni) врегулювати чесько-німецькі мовно-національні суперечності адміністративним втручанням. Тоді обструкція, яка паралізувала роботу парламенту й призвела до відставки уряду К. Бадені, докорінно змінила уявлення про роль парламентської меншості й більшості (Łazuga, 1991, s. 166–176). Надалі цю форму протесту сприймали як «важку зброю», застосування якої буцімто ставало «природним правом кожного народу, що почувався б у чомусь під загрозою» (Bobrzyński, 2006a, s. 6). Тож не дивно, що цей досвід викликав інтерес українських політиків, однак у 1905–1907 рр. гострота полеміки навколо сеймового представництва була знята через появу важливішого питання – ухвалення нового виборчого закону до австрійського парламенту.

Унаслідок перших виборів на основі загального голосування до Державної Ради 1907 р. увійшло доволі чисельне (32 депутати від Галичини та Буковини) українське представництво. За задумом політичного проводу, яке озвучив Ю. Романчук, воно відзначалося високим освітнім рівнем і мало продемонструвати Відню «сам цвіт нашої інтелігенції, людей спосібних, котрі не уступали би перед репрезентантами інших найкультурніших народів і котрими би ми перед ніким не повстидали би ся» (Романчук, 1907). За твердженням І. Макуха, «українські послы в порівнянні з послами інших народів інтелектуально були у великій перевазі», особливо зважаючи на значну кількість підготовлених до законотворчої праці правників, і навіть Польське коло «завидувало Українцям, що вони мають таку добірну парламентарну репрезентацію» (Макух, 1958, с. 112). Українське парламентське представництво стало «чинником, достойним того, аби з ними рахувалися в політичній грі уряду та парламенту» (Binder, 2006, s. 144), спробувало створити у Відні політичне лобі на зразок польського і встановило контакт з урядом Макса Владіміра Бека (Max Wladimir von Beck). Прямі українсько-австрійські контакти спричинили кризу Польського кола, відставку на знак протесту його керівництва. Польські політики заговорили про те, що «політична автономія Галичини захиталася» (Bobrzyński, 2006a, s. 6–9).

Зважаючи затягування з ухваленням назрілих реформ «власноручним похороном» польського консерватизму, а водночас і національних інтересів у Східній Галичині, лідер краківських консерваторів Міхал Бобжинські (Michał Bobrzyński) спробував діяти на випередження: він представив на останню в каденції сесію Галицького сейму 1907 р. проект сеймової виборчої реформи та переконав впливових політиків у потребі його негайного ухвалення (АРКГ, к. 140а–140g). Тим часом українських політиків можливість порозуміння з поляками в Галичині не дуже цікавила – керівництво УНДП пов'язувало найближчі плани з переговорами з австрійським урядом.

Задля їхнього успіху з Галичини мали виходити імпульси крайнього невдоволення українців політикою «польської шляхти». У Східній Галичині вирував вічовий рух. В обіжнику Народного комітету УНДП від 3 серпня 1907 р. на вічах пропонувалося ухвалювати однотипні резолюції із закликами до «якнайострійшої опозиції» (ЦДДАЛУ-2, арк. 26–27 зв.). Преса стверджувала, що українці не погодяться на «публичну комедію» ухвалення в сеймі законів, «згори порішених на панських конвенктиях або польованях в Буську чи в Ланьцугі» (*Jedyny polski parlament*, 1907) (дві останні місцевості були натяком на маєтки Бадені та Потоцькі).

А проте радикалізм українського руху, що зростав, ставав дедалі більшим клопотом для «народовців старого поколю» (Tomczyk, 2007, s. 262), ліберальних політиків, які зробили австрійську державну кар'єру. Радикали початку ХХ ст. вважали шляхом до політичної свободи українців нагнітання напруги в міжнаціональних відносинах, організацію масових виступів і заворушень із постійним натяком на можливість їх переростання на збройну боротьбу. Вони були готові скільки треба розхитувати політичну систему, випробовуючи нерви правлячих еліт і не беручи до уваги того, що їхнє терпіння не безмежне і що наслідки цих дій далеко не завжди вдається контролювати й передбачати. У публічних виступах та приватному листуванні найвпливовіших українських політиків неодноразово з'являються дані про те, як організовані радикально налаштованими діячами заворушення, зокрема студентства Львівського університету, призводили до розриву попередніх домовленостей з урядом чи польськими політиками, зводячи нанівець тривалі зусилля.

Відголоси дискусій лунали на шпальтах преси. «Діло» гостро критикувало депутатів за «опортунізм», стверджувало, що не достатньо виголошувати навіть блискучі опозиційні промови, що депутати мають старатися «до того довести, щоб їх викидано з сейму» (Спір о тактику, 1907). У відповідь ліберальні політики твердили, що парламентська репрезентація мусить залишитися «пристановищем поваги і спокійної думки», що роботу депутатів, покликаних змінити думку про українців перед зовнішнім світом, не личить оцінювати крізь призму того, що «Романчук не розбив пульта в парламенті у Відні – а Олесницький не вибив нікого в соймі по лиці і не дав ся за се викинути з сойму» (Спір о тактику, 1907). Єдиним наслідком цього вже колишній депутат Теофіл Окуневський вважав «страшну компромітацію цілого народу» і риторично запитував, хто за це заплатить. Джерелом такого баламучення громадської думки була, за його визначенням, «тота суспільність, що до недавна сиділа у Кучека і Ценгута за склянкою сьвіжого пільзнера і питала зайшовшого провінціонала “що там чувати?”. Коли ж ся суспільність спровадила ся до своєї льожи до Гостинниці, стала вона вже диктувати права послам і з цигаром в зубах або з патиком від білярду в руках кричить: “мало – мало”!» (Спір о тактику, 1907).

Утім такий опис опозиції не вичерпував повноти картини: з не менш гострими випадками проти «опортунізму» українських депутатів виступав Михайло Грушевський. Його праці цього періоду насичені дошкульними докорами українським політикам Галичини, насмішками над їхніми постійними заявами про те, що невдовзі «переповниться чаша терпеливості народної» (Грушевський, 2005а, с. 263). «Галицький тип, – твердив М. Грушевський, – се “хитрий Панько”, класично описаний Мартовичем. Він буде братися на всякі способи, щоб сповнити свій громадський чи національний обов'язок, знесе всяку поневіру, пролізе кошином, коли не пустять дверима; але відповісти активним опором – він не зможе. В крайності він підставить груди

під багнет, як ставили їх Каганці; але не подумає вихопити багнета і обернути його другим кінцем». І врешті висновок: «Рождений для повзання – літати не зможе» (Грушевський, 2005b, с. 290).

Такі протиріччя провокували гострі сутички між українськими діячами. «Чи ми, послі, що мали досить розуму, щоби стати послами, потратили вже глузди, коли приходить вибирати парламентарну політику?» – не без рації опонував М. Грушевському Є. Олесницький на з'їзді УНДП наприкінці 1907 р. (Наради Народного З'їзду, 1907). Утім навіть при впевненості у своїй правоті українські депутати не могли абстрагуватися від настроїв громадськості. Ще на початку ХХ ст. вони дійшли висновку, що зусилля в парламенті матимуть сенс тільки за умови масових акцій на їхню підтримку, та неодноразово переконувалися, що підняти громадськість на масові протести можна лише радикальними гаслами. Найвпливовіші українські політики розуміли, що радикальне крило – це важлива складова національного руху, фактично частина їх самих. Краківський «Czas» доволі влучно окреслював український радикалізм як середовище для формування концепції єдиної і неподільної України (W. S. M., 1908).

Лідери української парламентської політики: перегрупування сил. Дискусії навколо парламентської політики мали й персональний вимір. Стосунки всередині української політичної еліти в Галичині були далеко не безхмарними. «Патріарх» (або ж, як його ще називали, «Нестор», «маєстат») Ю. Романчук (1842–1932), на зламі ХІХ–ХХ ст. уже на ціле покоління старший від групи найвпливовіших українських політиків, утратив сеймовий мандат ще на сумнозвісних «баденівських» виборах 1895 р. (польські політики так відплатили йому за відхід від новоєрівського курсу). Відтоді він не балотувався до сейму, зосереджуючись на головуванні в УНДП і діяльності українського представництва в австрійському парламенті. У 1904 р., за цією ж логікою, втратив сеймовий мандат О. Барвінський, який керував українським представництвом у другій половині 1890-х років. Важко переживши програш на виборах, він звинуватив УНДП у недостатній підтримці та врешті образився настільки, що категорично відмовився надавати консультації українському клубу в Галицькому сеймі навіть у добре знайомих йому питаннях освіти (ЛННБ-1, арк. 45–45 зв.).

Тягар відповідальності за роботу українського представництва в Галицькому сеймі в перше десятиріччя ХХ ст. ліг на Є. Олесницького. Життєвий шлях цього діяча був типовим для представника першого покоління української світської інтелігенції, яка на зламі ХІХ–ХХ ст. зробила професійну кар'єру та перебрала до своїх рук політичне лідерство. Будучи вихідцем із родини греко-католицького парафіяльного священника на Тернопільщині, він пішов усупереч усе ще усталеним серед громадськості уявленням про священництво як вершину соціальної реалізації для українця, здобув вищу освіту і ступінь доктора права на юридичному факультеті Львівського університету. Менш типовим можна вважати його походження з давнього польського шляхетського роду. Щоправда, за спогадами Є. Олесницького, його батько, «здається соромився свого шляхетського польського походження», а старші сестри згадували, що «наші шляхотські документи наша покійна мама зужила в кухні під плячки» (Олесницький, 2001, с. 139). У 1860-х роках батьки Є. Олесницького, як і чимало інших священницьких родин, змінили мову щоденного спілкування з польської на українську.

Проблема вибору національної ідентичності перед Є. Олесницьким не поставала: він почував себе українцем і стверджував, що польське шляхетське походження

не може перешкодити людині стати визначним українським діячем. До громадської діяльності він був залучений під час навчання в Тернопільській гімназії, де діяла народівська громада. У студентські роки захопився постаттю Івана Франка, працював у студентських товариствах, був народівським активістом, а згодом назавжди пов'язав себе з УНДП. У травні 1891 р. він здав адвокатський іспит і невдовзі відкрив канцелярію у Стрию. Вважався чи не найталановитішим українським адвокатом, був блискучим оратором. Початок адвокатської практики розцінював як прийняття на себе і громадських обов'язків, про що відкрито писав у спогадах: «Я був свідомий того, що з відкриттям канцелярії приходить на мене пора чину, приходить час, який мав рішати про мою вартість для народу, в яким я мав сповнити все, про що мріяв від молодості» (Олесницький, 2011, с. 261). Завдяки зусиллям Є. Олесницького Стрийський повіт невдовзі став одним із найпотужніших із погляду організації українських національних сил.

Із другої половини 1890-х років Є. Олесницький став упізнаваним у публічній сфері, а на початку ХХ ст. – найпопулярнішим у Галичині українським політиком. Кількість позитивних відгуків про нього, що залишилися в офіційних і приватних джерелах, насправді вражає. «Вроджений є кольосальний талант, – стверджувало про Є. Олесницького “Діло”, – відомости, набуті незвичайною, невиспучою працею» (Наша репрезентация, 1907). Український правник і громадський діяч Тит Ревакович у листі до Євгена Олесницького писав: «Не підлягає найменшому сумнівові, що Ви у нас від довшого часу перший чоловік ..., і що другого такого чоловіка у нас не тільки нема, але й хто зна чи буде коли» (ЦДІАЛУ-4, арк. 24–25 зв.). «Політиком європейського масштабу» називав Євгена Олесницького наддніпрянець Дмитро Дорошенко (Дорошенко, 2007, с. 98). Високо оцінювали його галицькі намісники Леон Пінінські (Leon Piniński), Анджей Потоцькі, Міхал Бобжинські, австрійські урядовці, представник правлячої династії Вільгельм Габсбург (Wilhelm von Habsburg). Польські політики вважали Є. Олесницького небезпечним конкурентом, а водночас, шукаючи партнерів для переговорів із-поміж українців, зупиняли на ньому вибір. Польський публіцист Станіслав Росовські (Stanisław Rosowski), відомий як автор серії політичних репортажів під псевдонімом Monokl, характеризував його так: «справді єдиний європеєць серед рутенців, наскрізь відкритий до світу» (Rossowski, 1903, s. 46).

Утім таку популярність сприймали не всі – деякі політики вбачали в ній загрозу для себе. Основна лінія напруги пролягала між Є. Олесницьким і К. Левицьким, які конкурували ще з навчання на юридичному факультеті Львівського університету. К. Левицький, син греко-католицького священника на Станіславщині, доктор права, 1890 р. відкрив адвокатську канцелярію у Львові, де, будучи тісно пов'язаним із народівцями (через шлюб увійшов у родину Огоновських), згодом – націонал-демократами, став впливовим політиком (Василик, 2012). Лонгин Цегельський пояснював тривале зосередження в руках Костя Левицького провідних ролей в українській політиці тим, що він, хоча й «розмахом не грішив», однак умів вислухати інших та сприйняти їхнє побажання, маючи «практичний “хлопський розум сільського вїйта”, рідко робив необдуманий крок» (Цегельський, 2003, с. 165–166). За свідченням І. Макуха, К. Левицький «дуже дорожив тим впливом, що він його мав у Львові. Він старався не допустити до того, щоб хтось вибився наверх та дорівняв йому», а його дружина, донька Омеляна Огоновського Ольга, «часто питала його, коли він уже нарешті буде австрійським міністром» (Макух, 1958, с. 190–191).

Декілька разів К. Левицький блокував переїзд Є. Олесницького зі Стрия до Львова. Один із таких сюжетів описав о. Тит Войнаровський. За його твердженням, у 1900 р. К. Левицький провалив проєкт створення Українського парцеляційного банку, бо «калькулював, що д-р Олесницький, займаючи в централі краю таке важливе для цілого нашого хліборобського населення становище та розпоряджуючи такими великими фондами, може легко при своїй популярності і своїх високих кваліфікаціях стати в краю першим політичним провідником» (Войнаровський, 1961, с. 48). Ситуація повторилася наприкінці 1905 р., коли Ю. Романчук склав повноваження голови Народного комітету УНДП, щоб зосередитися на роботі у Відні. Частина львівських націонал-демократів бачили на його місці Є. Олесницького, якого наполегливо переконували переїхати зі Стрия до Львова. Однак на партійних нарадах К. Левицький доказував, що Є. Олесницький «не спосібний обняти провід в нашій сторонництві» (ЦДІАЛУ-4, арк. 24–25 зв.; ЦДІАЛУ-5, арк. 5–5 зв.), і в підсумку сам очолив УНДП. Попри те, що ця ситуація не дійшла до відкритого конфлікту, подібні слова не належали до тих, які можна забути.

Персональна конкуренція на вищих щаблях української політики одержала новий імпульс після парламентських виборів 1907 р., коли в парламенті зійшлися представники різних політичних напрямів, віку, досвіду. Не випадково на початках його діяльності Ю. Романчук звернувся до депутатів із проханням «цілком отверто і по-дрібно, не загально» висловити пропозиції щодо нормалізації ситуації, стверджуючи, що «від якогось часу у многих членів нашого клубу панує певне невдоволене з поведення клубу або декотрих товаришів, певне недовірюване або підозрюване супротив поодиноких членів, особливо тих, котрим приписує ся більший вплив» (ЦДІАЛУ-3, арк. 50–50 зв.). Напругу серед української політичної еліти підтверджували спостереження з польської сторони. Публіцист Ігнацій Вінярські (Ignacy Winiarski) відзначав наростання конфлікту між поміркованим і радикальним напрямом: «помітно, що керівництво агітацією та пресою вислизає з рук старших і досвідчених політиків і переходить у руки молодші, менш досвідчені, однак більш радикальні», «помітний поділ, між тими кількома депутатами, які взагалі визнають якусь парламентарну політику, і агітаторами, які такої політики не визнають, які є прихильниками гасла опозиції для опозиції, а радше для агітації» (Winiarski, 1909, s. 14, 56).

Відповідальність за українське парламентське представництво покладалася на його голову – Ю. Романчука. Він не належав до харизматичних постатей, за пізнішим твердженням «Діла», «вихований в тісному галицькому середовищі, не маючи ніяких живих, кращих взірців і ніяких попередників, вкінці примушений робити звичайну, чорнову роботу – не був Романчук трибуном народніх мас у нинішньому розумінні, не був теж новочасним політичним організатором з розмахом і широким горизонтом. Своїм світоглядом, характером, вдачею і практичною роботою належав він до поміркованих, зрівноважених, завжди обережних діячів, що ведуть свою ідейну працю чесно, щиро й віддано» († Юліян Романчук, 1932). Утім він усвідомлював власну відповідальність за подальший розвиток українського руху. Недаремно Василь Стефаник визначав Юліана Романчука як «найчеснішого і найбільш працювитого провідника» (Після смерти бл. п. Юліяна Романчука, 1932).

Кілька важливих подій у 1908–1910 рр. змусили українських діячів поміркованого напрямку серйозно задуматися над питанням, хто продовжить їхній курс. Бажання польських політиків покарати українців за пережиті у Відні хвилювання та політично

послабити український рух привело їх до підтримки на виборах до Галицького сейму 1908 р. русофілів, що розкололо українське сеймове представництво, не дозволивши йому стати такою ж відносно впливовою групою, як парламентський клуб. Однак під тиском австрійського уряду й обурення впливових політичних кіл А. Потоцкі визнав помилковість цього рішення. 18 березня 1908 р., повертаючись із Відня, намісник, навіть не заїжджаючи до Львова, «зараз поїхав автом до п. Олесницького в Стрию, зайшов до його хати і став з ним переговорювати на тему своїх відносин до Українців» (Левицький, 1926, с. 472–473). Він запропонував Є. Олесницькому посаду віцемаршалка Галицького сейму, введення посади другого віцепрезидента Крайової шкільної ради (для О. Барвінського), визнання недійсними кількох здобутих русофілами мандатів, задоволення низки національно-культурних та економічних вимог.

Після цієї розмови Є. Олесницький негайно виїхав до Львова для політичних консультацій із К. Левицьким, Ю. Романчуком і М. Васильком (Левицький, 1926, с. 472–473). Непрямі джерела свідчать про те, що чергове польсько-українське порозуміння наближалось до успішного завершення. Однак 12 квітня 1908 р. А. Потоцкі був убитий. Історик Михайло Демкович-Добрянський, посилаючись на приватних інформаторів, твердив, що реакція Є. Олесницького на звістку про чин М. Січинського була жахливою: «Усе пропало, – крикнув розпучливо Євген Олесницький, коли довідався, що зробив Січинський. І впав від серцевого приступу. Потім пояснив: Січинський знищив велику справу. З Потоцьким ми вже були домовилися про українсько-польську угоду» (Демкович-Добрянський, 1987, с. 37). Попередні домовленості втратили силу, а політичну ситуацію в Галичині визначали спроби стабілізації та уникнення надзвичайного стану.

Наступний намісник – М. Бобжинські – хоча й вважав Є. Олесницького найповажнішим українським депутатом, який «тішився загальною повагою» (Bobrzyński, 2006a, s. 182), усе ж не підтримав його політичної кар'єри на тій підставі, що він не засудив вчинка М. Січинського (щобільше, став його адвокатом, а з покійним батьком М. Січинського Миколаю його пов'язували приятні взаємини). Віцемаршалком Галицького сейму традиційно став греко-католицький митрополит (Андрей Шептицький). Польські східногалицькі консерватори заблокували й обрання Є. Олесницького членом Крайового виділу, «на довірочних нарадах застеріг проти цього Пінінський, доводячи, що Олесницький своїм талантом і повагою здобуде надто великий вплив у Виділі» (Bobrzyński, 2006a, s. 202). Ставало зрозуміло, що Є. Олесницький не зможе стати центральною фігурою для досягнення політичного компромісу. Зрештою, у січні 1910 р. він пережив інфаркт, а у травні цього ж року, покликаючись на стан здоров'я, склав сеймовий мандат.

Майже одночасно Ю. Романчук був обраний віцепрезидентом палати депутатів австрійського парламенту, досягнувши найвищого з-поміж українців щабля політичної кар'єри в Австрії. Після цього він мусив скласти повноваження голови українського парламентського представництва. Так, улітку 1910 р. українська сеймова й парламентська політика несподівано залишилася без своїх довголітніх лідерів. Про посилення на цьому тлі неоднозначних процесів свідчить хоча б той факт, що К. Левицький, який під час хвороби Є. Олесницького головував в українському сеймовому клубі як його заступник, у виступі за підсумками сесії вважав за потрібне «наклеїти як негідну демагогію розширюване чуток про “неполітичну нетовариськість” в клубі» (Ширший Народний Комітет про політичну ситуацію, 1910). Щодо

парламентського представництва, то ще у відповідь на згаданий заклик Ю. Романчука, анонімний кореспондент визнавав, що між собою змагаються «чотири особисті культи, що групують ся коло осіб: Василька, Костя Левицького, Евгена Олесницького і Евгена Левицького» (ЦДІАЛУ-3, арк. 58).

Нескладно зауважити, що з відходом Ю. Романчука та Є. Олесницького баланс сил різко поляризувався між радикальними і проурядовими настроями, а єдиною противою їм центрального напрямку залишався К. Левицький, що багатьох не влаштовувало. Зосередити одночасно сеймову й парламентську політику в руках К. Левицького було небезпечно й з огляду на непопулярність його постаті. У щоденнику гімназійного професора і громадського діяча Теофіла Грушкевича кілька разів згадані розмови між львівськими українцями про Костя. Левицького, де «дуже невдоволене викликає його поступоване» (ЛННБ-4, арк. 346), і загалом стверджується, що він «не придбав великої симпатії серед інтел.(ігенції) нашої у Львові» (ЛННБ-4, арк. 179). З цього погляду парламентська політика галицьких українців дуже ризикувала повторити сумний досвід часів О. Барвінського, який спершу втратив популярність серед української громадськості, а згодом, як наслідок, став неважливим для польських політиків. Такому розвитку подій потрібно було якось запобігти.

Початок політичної кар'єри Євгена Петрушевича. Чимало фактів свідчить на користь припущення, що внаслідок порозуміння між Є. Олесницьким та Ю. Романчуком щодо потреби зміцнити помірковано-ліберальний напрям в українській політиці та їхнього одночасного бажання не допустити К. Левицького до одноособового впливу в середині 1910 р. на провідні ролі в українській політиці був стрімко виведений Є. Петрушевич, на цей момент 47-річний адвокат, який доволі пізно, з обранням 1907 р. депутатом австрійського парламенту, увійшов у вищу політику. Євген Петрушевич (1863–1940) походив зі сім'ї греко-католицького священника. Петрушевичі позиціонували себе вихідцями зі старовинного руського боярського роду (можливо, з литовських земель), який нібито для збереження ідентичності спрямовував своїх синів на священницьке служіння (Сохоцький, 1961, с. 159). Батько Євгена Петрушевича Омелян був деканом у Буську, членом повітової ради в Кам'янці Струмиловій (Szematyzm, 1870, s. 257), мав бібліотеку, цікавився історією та літературою, опікувався початковим шкільництвом. Атмосфера в сім'ї передбачала увагу до освіти, національних і суспільних питань, а водночас не уникла множинності національно-політичних орієнтацій, подвійних і пограничних варіантів національної ідентичності, про що, зокрема, свідчить той факт, що молодший брат діда Євгена Петрушевича Антоній став істориком-русофілом.

Початкову освіту Є. Петрушевич здобув у Буську, згодом закінчив Львівську академічну гімназію та юридичний факультет Львівського університету, де якийсь час очолював Академічне братство. Після практики в адвокатській канцелярії Степана Федака у Львові почав самостійну адвокатську діяльність. У шематизмі 1898 р. він уперше фігурує як адвокат у львівському судовому окрузі (Szematyzm, 1898, s. 60), приблизно тоді ж відкрив канцелярію в Сокалі, де був єдиним адвокатом-українцем (Szematyzm, 1900, s. 79). Рішення на користь провінції тоді належало до популярних – Львів через високу конкуренцію, українсько-польські суперечності відносин вважався не надто комфортним містом для українського інтелігента, а також відлякував дорожнечою. У приватній кореспонденції українських інтелігентів імовірність переїзду із провінції до Львова нерідко трактувалася нарівні з життєвою катастрофою. На

початку ХХ ст. Є. Петрушевич переніс адвокатську канцелярію у Сколе (Szematyzm, 1908, s. 135, 137). За деякими свідченнями, до цього рішення його схилив Є. Олесницький. Як адвокат, він був доволі успішним, вважався добрим оратором, однак до слави Є. Олесницького не дотягувався. Спеціалізувався на майнових процесах, активністю у політичних справах не відзначався.

Політична діяльність Є. Петрушевича була пов'язана з УНДП. Переїзд у провінцію унеможливив йому входження до вузького партійного керівництва – він належав лише до ширшого Народного комітету (Наради Ширшого Народного комітету, 1910). Становлення Є. Петрушевича як політика та громадського активіста відбувалося в межах ролі повітового організатора УНДП. Такі обов'язки були для молодих українських інтелігентів школою життя, а водночас можливістю реалізувати себе, показати спроможність вести самостійну ділянку роботи. Інколи саме це відчуття керівника служило психологічною основою для небажання переїжджати в більше місто, втягуватись у вир конкурентної «столичної» політики. Сокальщина належала до складних для українського руху повітів (Допись. З Сокаля, 1902); тут міцними були позиції русофілів. Відповідно до тогочасного курсу партійного керівництва, Є. Петрушевич намагався не загострювати місцеві стосунки, зосереджуючись на створенні та зміцненні українофільських інституцій через «органічну» працю. Дещо перебільшеною видається поширена в українській історіографії теза про його значні успіхи в боротьбі проти русофільства. Так, на парламентських виборах 1907 р. один зі знакових діячів москвофільського напрямку Дмитро Марков здобув у місцевому окрузі на третину голосів більше, ніж сам Є. Петрушевич (20 356 проти 14 040 голосів у другому турі) (Вибори, 1907; Поновні і тісніші вибори, 1907). Увійшовши до парламенту, Є. Петрушевич обрав освітній напрям роботи, що не свідчило про його ширші політичні плани.

У сімейному житті Є. Петрушевич зважився на змішаний з ракурсу національності й віросповідання шлюб, який у тодішніх галицьких реаліях міг, за свідченням сучасників, стати «гробом домашнього щастя» (ЛННБ-4, арк. 147 зв.–148). Його дружина Леокадія (Leokadia), донька Антонія Пунічки (Antoni Punički), повітового державного службовця, була польськокомовною та римо-католицкою (Павлишин, 2013, с. 58–64). Вона не вела громадської діяльності й нібито важко адаптувалася до активності чоловіка. Через брак джерел складно оцінити стосунки подружжя, однак поширеною тенденцією в таких випадках ставало взаємне відчуження після того, як політична популярність чоловіка зростала й він втягувався в польсько-українські суперечності, що дисонувало зі звичним родинним і товариським оточенням дружини. Модель подружніх стосунків (Петрушевичів, Олесницьких) могла спричинити товариську замкнутість і відрізнялася від сімей, де жінка поряд із чоловіком вела національно-громадську роботу (Барвінські, Федаки).

Політична біографія Є. Петрушевича підтверджує відому в історіографії тезу про необхідність для кар'єри в Галичині приватних зв'язків і підтримки. Правдоподібно, дорогу у велику політику Є. Петрушевичеві відкрив Ю. Романчук, обидві дружини якого – Леокадія, а по її смерті – Марія були рідними тітками Є. Петрушевича (сестрами його матері Савини з Коцюбів) (Павлишин, 2013, с. 32–33). За свідченнями сучасників, Ю. Романчук був частим гостем Петрушевичів у Буську (Ярославин, 1956, с. 17–18). Іншим важливим моментом було те, що земельною власністю в Буську володіли Бадені. Казимеж Бадені як колятор церкви в Буську періодично зустрічався з батьком Євгена Петрушевича. Станіслав Бадені був свідком на весіллі молодшої

сестри Євгена Петрушевича Емілії (Павлишин, 2013, с. 34–35). Отже, Петрушевичі й Бадені спілкувалися не лише офіційно, а й приватно, тоді як загалом контакти між українськими й польськими політиками вищих щаблів у тогочасній Галичині не були повсюдним явищем. У приватній кореспонденції листи представників іншої національності рідкісні, а задки про зустрічі та спілкування часто супроводжуються розповідями про посередників. Зважаючи на те, що маршалок С. Бадені в 1904 р. утратив звичного з українського боку в сеймі партнера – О. Барвінського, можна припустити, що до формування лінії Бадені–Петрушевич був інтерес з обох сторін.

Улітку 1910 р. після переміщень в українській парламентській репрезентації Є. Петрушевич став заступником голови клубу. Невдовзі були оголошені додаткові вибори до сейму на місце Є. Олесницького. Доля мандата перебувала в руках виборців Стрийського повіту, де авторитет Є. Олесницького був величезним. Виборам одразу було надано відповідної спрямованості: «І не звичайний доповняючий вибір нас чекає ..., – оголосив на передвиборчих зборах у Стрию місцевий активіст, редактор українського часопису “Підгірська рада” Б. Бурбела, – але опорожнене місце по послі д-ру Олесницьким має зайняти муж, що гідно стане там, де він потрафив стояти» (Передвиборчі збори в Стрию (Письмо зі Стрия), 1910). 30 липня 1910 р. Народний комітет УНДП затвердив кандидатуру Є. Петрушевича (Оповіденє, 1910). Офіційно його висунення пояснили потребою узгоджувати українську сеймову й парламентську політику (після відходу Є. Олесницького лише два депутати – К. Левицький і Т. Старух – поєднували обидва мандати) (По Стрийським виборі, 1910).

Певну проблему становило те, що Є. Петрушевич у Стрийському повіті не був відомим. Його передвиборчою кампанією, без сумніву, опікувався Є. Олесницький, а основним аргументом стало те, що його підтримці достатньо просто повірити. Очевидно, на його прохання відмовилися від намірів балотуватися місцеві активісти – начальник суду в Сколе Лев Левицький і о. Остап Нижанковський, «на котрих з різних сторін напирано, щоб убігались о опорожненій мандат». Отець Нижанковський, давній приятель Євгена Олесницького і рідний брат важливої для нього жінки – Осипи Бобикевич, керував передвиборчими зборами у Стрию, на яких домінувала теза, що Євген Петрушевич «певно стане речником наших кривд і болів; а против него стане тільки зрада і підлота, котру сьвідомі Стрийщани і Скільщани чейже потрафлять здавити і знівечити» (Передвиборчі збори в Стрию, 1910).

Польські політики не брали участі в цих виборах, натомість суперника висунули москвофіли. На підтримку їхнього кандидата д-ра Олександра Савюка було розгорнуто агітаційну кампанію, яку очолював Теодозій Марущак, одіозна постать, відома провокуванням заворушень. Так, до прикладу, він відкрив хаотичну стрілянину з револьвера по зібраних у читальні «Просвіти» в с. Тарнавиці, погрожував палицею і складеним ножом українським активістам, а у відповідь на зауваження викрикнув: «Гайдамака, Січинський, Коцко, рятуйте»; зафіксовано також підкупи виборців (Кацапські розбої в Стрийщині, 1910). Врешті при організації москвофілами зборів у селах Гірне і Конюхів дійшло до сутичок, у яких поранено кількох селян (Кацапські громади при роботі, 1910). Заарештований унаслідок цих подій вїт Конюхова Ф. Притуляк зміг проголосувати тільки внаслідок втручання знову ж таки Є. Олесницького. Після віддання голосу за Є. Петрушевича, «Притулякови уладжено велику овацію». Вибори Є. Петрушевич переконливо виграв, здобувши 126 голосів проти 45 за О. Савюка (Українська перемога, 1910).

Увійшовши у велику політику вимушено, через хворобу Є. Олесницького, відразу з чіткою спрямованістю хоча б почасті зайняти його місце, Є. Петрушевич надовго виявився заручником того порівняння, яке до того ж не було йому на користь. Навіть у січні 1917 р. Вільгельм Габсбург, ведучи переговори у віденській квартирі смертельно хворого Є. Олесницького, згадував, що тільки має намір познайомитися з Ю. Романчуком і Є. Петрушевичем, «але це ще може почекати» (Терещенко, Осташко, 2008, с. 155). Відгуки про Є. Петрушевича здебільша походять із пізнішого часу та підкориговані досвідом його високого становища президента ЗУНР. За твердженням історика Ісидора Сохоцького, Євген Петрушевич відповідально підходив до справ, за які брався, ставив загальні інтереси вище від особистих, не рвався до лідерства й самореклами, не любив інтриг і демагогії, а тому «втішався великими симпатіями серед українського громадянства. Представляв собою тип високоосвіченого європейця, що проявлялось в його поведінці з іншими і в публичних виступах. Був чесний, безкорисливий» (Сохоцький, 1961, с. 160). Сучасники виділяли його елегантність і добрі манери, визначали «джентельменом» (Плекан, 2009, с. 533–534). Натомість Л. Цегельський стверджував, що Є. Петрушевич був «типовий максималіст і різкий контраст до К. Левицького», із «крайньою безкомпромісністю», прихильник «нереальної політики» (Цегельський, 2003, с. 165–166), а К. Левицький вважав, що він «поміж послами належав до діячів гострішого тону» (Левицький, 1996, с. 138). Таке дещо незвичне поєднання рис характеру відкривало Є. Петрушевичу шлях як для контактів із впливовими політиками, так і для задоволення амбіцій радикалів. Для тогочасного українського руху воно виявилось цінним ресурсом.

Обструкція. У вересні 1910 р. почала роботу чергова сесія Галицького сейму. Український клуб обрав головою К. Левицького, а Є. Петрушевич та І. Макух стали його заступниками (Соймові справи, 1910). Скликання сейму «Діло» традиційно привітало гостро критичною статтею, де порівняло його з «великою радою повітовою» та назвала «соймом польських шляхтичів, запроданих шляхті людовцевих мейнерів та народових тромтардатів» («Єдини польські сейм», 1910). Стверджувалося, що небажання польських політиків реагувати на пекучі проблеми українців, їх наради над «добром отчизни» з ігноруванням того, що «довкола них дієть ся», поглиблюють «провале між нами і між тими, що не шанують наших найсвятійших прав, що легковажають собі наші найгорячіші постуляти, ба, навіть глузують нераз з того, що нам найбільше святе» («Єдини польські сейм», 1910). Часопис закликав польських політиків не забувати, що за малочисельною українською репрезентацією «стоїть весь наш народ, котрий кожної хвилі готов сказати своє слово» («Єдини польські сейм», 1910).

Прологом до загострення тактики став виступ Є. Петрушевича 24 вересня 1910 р. на підтримку пропозиції про негайне реформування сеймового виборчого права. Є. Петрушевич став у позицію красномовного народного трибуна. Позиціонував себе «яко заступника робочого люду, яко заступника народа з таким неприкладним цинізмом покривдженого» (*Stenograficzne sprawozdania*, 1910, s. 5100–5101). У цій кривді звинувачував як галицьку адміністрацію, так і сейм, що нібито призвів населення до повного зубожіння і втечі з краю «з прокляттям на устах». Спроби відтягувати реформу він назвав «негідною перфидією», яка всім зрозуміла. Основна частина промови була присвячена популярному в тогочасній українській публіцистиці твердженню про те, що терплячість скривджених українців от-от обірветься і це матиме жахливі наслідки. До польських політиків (безперечно з підтекстом,

який дозволяв поширити його слова на всю польську спільноту у Східній Галичині) Є. Петрушевич звернувся зі словами: «Віддайте нам наші права, уступіть ся звідси, бо ту наше місце» (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5100–5101). Негайне проведення виборчої реформи з урахуванням українських інтересів він називав останнім для польської сеймової більшості шансом хоча б частково згладити вікові кривди, в іншому ж випадку погрожував: «Пійдемо в народ і отворимо очі народа на правду і викличемо таку бурю, від котрої вам і поза плечима армії стане ся лячно!» (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5100–5101).

До вибуху дійшло на засіданні сейму 3 листопада 1910 р., на якому лідер польських націонал-демократів Станіслав Гломбінські (Stanisław Głombiński) представляв звіт очолюваної ним комісії для виборчої реформи. Пересипаючи промову високими фразами про вагомість реформи, яка мала закласти основу на тривале майбутнє, необхідність урахування в ній тенденцій світового поступу, гуманізм польського народу – загальний та особливо щодо українців – він урешті закликав українських депутатів не ускладнювати узгодження положень і змиритися зі збереженням куріальної системи. Українцям С. Гломбінські запропонував радіти тому, що їх представництво в сеймі після реформи зміцниться. Та найважливішою була прикінцева пропозиція знову відкласти роботу комісії на невизначений термін (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5737–5741). У відповідь від імені українського сеймового клубу К. Левицький констатував, що порозуміння досягти не вдається. Ствердивши, що українці вважають справу виборчої реформи єдиним питанням, яке на цей момент можна обговорювати, а також «операючись на надії, що мене всі добре зрозуміли», він запропонував відкласти засідання аж до появи компромісного законопроекту (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5744–5745). Пропозицію К. Левицького підтримали представники обох частин розколотого русофільського клубу – Володимир Дудикевич («будете мати борбу крайніми средствами») (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5745–5748) і Михайло Король («щоби репрезентантів руского народа не виводити з терпеливості») (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5748–5749)). Опонував К. Левицькому один із лідерів східногалицьких консерваторів Тадеуш Ценські (Tadeusz Cieński). Він закликав польську сеймову більшість показати, що вона не піддається на тиск (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5750).

Пропозицію К. Левицького підтримали тільки українські депутати. Після оголошення маршалком результатів голосування й переходу до наступних питань порядку денного «з українських лав залунали голосні оклики: Ганьба шляхоцькому соймови! Нема виборчої реформи – не буде засіданя! Рівночасно на салі залунали стуки пульта і проймаючий виск трубок, свиставок і інших “інструментів”, так що на салі абсолютно нічого не чути» (В справі реформи, 1910). Психологічним мотивом такого неймовірного шуму І. Макух назвав тривале накопичення в українських депутатів почуття образи за те, що їх «все переголосували й перекричали. Ми рішилися тепер перекричати їх» (Макух, 1958, с. 169). Готуючись до обструкції, 12 членів Українсько-руського сеймового клубу наперед закупили музичні інструменти – «свистки, сирени, трубки, деркавки». Тренувалися грати (чи радше шуміти) на них у «Народній гостиниці», де протягом сесії проживала більшість українських депутатів. Тут також «хемік д-р Ю. Гірняк випробовував різні рідини, яких випари мали викурити послів із залі нарад» (остання ідея обмежилася однією спробою, під час якої польські депутати знайшли внесені речовини і викинули їх із залу) (Макух, 1958, с. 169).

Провідну роль у створенні шуму й заворушень у сеймовому залі відігравав 50-річний депутат-селянин Тимофій Старух, що мав за собою 15-річний досвід служби в жандармерії у кількох повітах Східної Галичини, яку йому якимось чудом вдавалося поєднувати з організацією українського національного руху в цих місцевостях і конфліктами з повітовими старостами (ЦДІАЛ-1). Саме він, кого сучасники називали «промовцем з Божої ласки», своєю невтомною енергією і запалом, фізичною витривалістю, готовністю до різких дій на межі з адекватністю, подавав приклад іншим депутатам, адже створення безперервного шуму протягом усього робочого тижня не належало до легких завдань, за визнанням депутатів, «за той час ми дуже втомилися і наставала небезпека, що ми зовсім охлянемо і з соромом скінчимо обструкцію» (Макух, 1958, с. 170). До того ж наміром українських депутатів було не просто шуміти, а забезпечувати таку гучність («пекольную дисгармонію»), яку неможливо було б витримати. Шум було чути поза межами будівлі сейму. Кореспонденти «Діла» ситуацію в залі засідань описували так: «Гармонія п. Петрушевича, сигналові трубки обох пп. Старухів, січова труба п. Сандуляка, з свиставками пп. Макуха і Скварка в акомпанієменті ломоту пульпітів і киданих п. Старухом друків витворювали разом музику, яка що-до сили цілком добре могла заступити симфонію Малера в мюнхенським виконанню» (Обструкція українських послів, 1910).

Депутати-русофіли участі в обструкції не брали, однак В. Дудикевич позичив їм «дуже голосний японський гонг» (Макух, 1958, с. 169), який протягом кількох наступних років служив речовим символом обструкції. Між С. Бадені та В. Дудикевичем був особистий конфлікт, нещодавно посилений тим фактом, що маршалок змусив лідера москвофілів виступити в сеймі без підготовки, через що промова не вдалася (Макух, 1958, с. 167). Очевидно у відповідь, у перші години обструкції депутати-москвофіли намагалися вивести маршалка з рівноваги. Вони зголошувалися до виступів, однак не так говорили про питання порядку денного, як сперечалися з обструкціоністами та в не коректній формі закликали маршалка забезпечити їм право на виступ. Один із депутатів-русофілів – священник Корнило Сенік, онук Антонія Петрушевича по лінії матері – на правах родича закликав Є. Петрушевича перепочити від обструкції: «Таж ви мій кузин». Свою спробу промови він підсумував так: «Если егзистує где якийсь дім вариятів, то повно він тутки тепер в тім Соїмі» (Stenograficzne sprawozdania, 1910, s. 5768–5769).

Наступними роками В. Дудикевич із кількома прихильниками демонстративно виходив під час сеймових засідань на знак протесту проти незалучення його до переговорів. Натомість окремі депутати-старорусини приєднувалися до обструкції українського клубу на індивідуальній основі: так, у січні 1912 р. Лазар Винничук носив на засідання згаданий гонг, також під час обструкції «Винничук і Крисоватий підсвистували, однак із певною дискретністю» (А. В., 1912). Вдосконалювався арсенал музичних засобів: 21 січня 1912 р. «українська капела прийшла на суботнє засідання сейму добре підготовленою. Панове музиканти увійшли до сеймового будинку, як зазвичай, громадою. Попереду, жандармським кроком ступав Тимофій Старух, несучи в руках велику торбу з новими інструментами, які рекламував протягом усього минулого тижня, розповідаючи кожному, що їх привезено з Праги» (А. В., 1912). Цими інструментами виявилися «механічні електричні дзвінки». Брат Тимофія, Антон Старух, на цю ж сесію обзавівся новими ударними тарілками, решта – трубіли або ж свистіли (А. В., 1912).

Польська преса в репортажах із паралізованого обструкцією сейму не могла втриматися від доволі ущіплених зауважень у бік українських депутатів. Їхню поведінку описували словосполученнями «шалений вереск», «палаючі лиця», «пароксизм скаженості» тощо (Обструкція українських послів, 1910a). Ендецьке «*Slowo Polskie*» наголошувало на неприйнятності йти на поступки під тиском погроз українців: «Те, чого прагнуть українці, могло би бути останнім етапом, коронацією національної згоди у краю, якби Русини хотіли колись стати на шлях мирного полагодження своїх суперечок з нашим народом. Але коли сьогодні, замість того, щоб простягнути долоню до згоди, вони невтомно погрожують нам лише терором, того роду вимоги не можуть навіть всерйоз бути прийнятими до розгляду» (Українська гроза, 1910). Краківський «*Czas*» насмішкливо називав шум у залі «козацькою симфонією», що має «ритм такий дикий, як душі тих людей, які гралі» (А. В., 1912). «Діло» ж, описуючи атмосферу сеймового залу невдовзі після початку голосної обструкції, виразно милувалося образами українських депутатів, що нібито врешті спромоглися на «політику чину»: «На першім місці кидаєть ся в очи д-р Петрушевич. В устах труба, а обома руками вбраними в чорні рукавички, гатить накривкою пульту, яку в кінці вириває з завіс. Все те – повне поваги і гідности, очи палають завзятем і шлють стріли в ворожий табор. Чоловік – справді сотворений до бою» (Українська обструкція в соймі, 1910).

Із початком обструкції рішення про те, як розвиватимуться події в сеймі, мав прийняти крайовий маршалок. Як видаєть ся, саме в його поведінці можна відчитати приховані мотиви дійових осіб. Передовсім важливо те, що вибух обструкції не був для С. Бадені несподіванкою. Іван Макух пояснював це тим, що намісництво мало інформатора зі середовища членів Народного комітету УНДП (Макух, 1958, с. 170). Однак у цьому випадку могло йтися не так про шпигунські пристрасті, як про лояльне попередження. Регламент давав змогу маршалкові видаляти депутатів за порушення порядку із залу засідань. Однак С. Бадені ніколи його не застосував. Натомість він, будучи вже важкохворим (помер 12 жовтня 1912 р. від діабету), витримував повний робочий день в умовах обструкції, роблячи вигляд, що сейм продовжує розглядати питання порядку денного (Bobrzyński, 2006b, s. 77–79). Референти представляли (або ж робили вигляд, що представляють) питання за скороченою процедурою, після чого сеймова більшість ухвалювала рішення. Так, хоча стенографи ретельно фіксували перебіг обструкції, формально сейм залишився дієздатним.

Такий сценарій в очах Відня мав свідчити про те, що польські політики, попри труднощі, все ще спроможні втримати спокій у провінції. Станіславу Бадені вдалося переконати польських депутатів у потребі дотримуватися саме такої лінії поведінки: «Пекольний гамір наповняє салю по береги. Маршалок сидить непорушимо на трибуні і глядить байдужним оком перед себе, то знов переглядає акта. Польських послів на салі досить густо. Стоять оглушені більшими групами серед салі і розмовляють або сидять на своїх місцях. Деякі підходять що хвиля до українських лав і роблячи добру міну перекидують ся з руськими послами більше і менше удачними дотепами» (Українська обструкція в соймі, 1910b). Коли виснажений маршалок закривав засідання, польські депутати йому аплодували. Однак далеко не всі політичні сили погоджувалися з такою миролюбною реакцією на українську обструкцію: насамперед польські націонал-демократи вимагали від намісника й маршалка жорсткої реакції (Українська гроза, 1910). Так само не всі українські депутати були задоволені таким перебігом подій: за свідченням радикала І. Макуха, вони «припускали можливість,

що в часі нашої обструкції, польські послі кинуться на нас і силою викинуть із залі засідань. Але цього ми не боялись, бо в тім випадку ми виграли б ... Нам цього й було треба» (Макух, 1958, с. 169–170).

Із моменту початку української обструкції Галицький сейм так ніколи уже не повернувся до попереднього стану. Протягом кількох наступних років він збирався лише на короткочасні сесії, під час яких українські депутати щоразу відновлювали галас, твердо дотримуючись тези, що сейм не працюватиме до ухвалення нового виборчого закону. «Під безпечним дахом шаліє хуртовина обструкції, – писало “Діло”, натякаючи на вислів Войцеха Дзедушицькі (Wojciech Dzeduszycki) про захищеність польських політиків у стінах сейму. – Не вважаючи на ту комедію, яку вони грають – вони самі добре розуміють, що “повага” і “супокій” їх сойму минули безповоротно і що се початок кінця їх панованя над нашим народом, що се “сумерк богів”, який віщує, що нинішні боги завтра будуть розбитими ідолами» (Слава українським обструкціоністам!, 1910). Центр ухвалення рішень перемістився за куліси. Компромісний виборчий закон був ухвалений уже сеймом наступного скликання 14 лютого 1914 р. і санкціонований цісарем 8 липня 1914 р., однак він не набрав чинності через початок Першої світової війни (Buszko, 1956).

Залишилося поставити запитання: у чиїх інтересах було рішення, по-перше, розпочати обструкцію українських депутатів у сеймі і, по-друге, забезпечити її «мирний» перебіг? Поведінка основних дійових осіб наштовхує на припущення, що такий сценарій відповідав інтересам тих сил в українському й польському національних руках, які прагнули міжнародного порозуміння. Тогочасний намісник М. Бобжинські та маршалок С. Бадені віддавна вважалися проукраїнськими політиками, до того ж, за визнанням М. Бобжинські, вони були близькими приятелями ще зі шкільної лави: «Єднала нас спільність переконань, як у руській справі, так і в розумінні консерватизму та його завдань» (Bobrzyński, 2006b, s. 155). Станіслав Бадені послідовно відстоював проведення сеймової виборчої реформи в порозумінні з українцями. Як власник значних маєтків на сході провінції, він був «сіллю в оці» східногалицьким консерваторам, які не могли звинуватити його в нерозумінні специфіки польсько-українських відносин із такою легкістю, з якою завжди закидали це краківським консерваторам.

Отож не дивно, що саме проти керівників краю було спрямоване вістря критики польських націонал-демократів, які будували політичну програму на ідеї національної боротьби. Один із їхніх лідерів – Станіслав Грабські (Stanisław Grabski) – застерігав однопартійців, що М. Бобжинські «планує і готує угоду з українцями, і то далекосяжну», та закликав не допустити цього (BJ–2, к. 1303–1306). Украй тривожний для крайової влади сигнал пролунав на з’їзді Сторонництва національної демократії у Львові 22–23 травня 1910 р. В ухваленій на ньому резолюції було проголошено «рішучу опозицію проти системи крайового уряду, який для збереження видимого спокою посвячує найжиттєвіші національні інтереси на користь ворожої нам української партії, а одночасно, спираючись на елементи, що дбають про станові й особисті переваги, деморалізує суспільне життя народу» (BJ–1, к. 1035–1036; Wątor, 2002, s. 195). 1 липня 1910 р. під час студентських заворушень у Львівському університеті за нез’ясованих до кінця обставин був убитий студент-українець Адам Коцко. Крихка стабілізація, досягнута після смерті А. Потоцькі, знову була зруйнована.

Будучи змушеними прагнути до суспільного спокою у провінції, керівники Галичини докладали до його досягнення певні зусилля. Очевидно, що своїми партне-

рами на переговорах вони воліли бачити політиків із ліберального крила УНДП, а не безкомпромісних радикалів, зацікавлених у зростанні суспільної напруги. Втім негативний досвід « нової ери », очевидно в деталях відомий С. Бадені, як братові тогочасного галицького намісника, спонукав прихильників українсько-польського компромісу до пошуку дещо відмінного від 1890 р. сценарію. Обструкція українських депутатів, навколо підтримки/боротьби з якою відбувалося згуртування національних сил по різні боки барикад, дала вдалу « картинку », яка задовольнила амбіції радикалів, що наростали, однак на практиці, як показали подальші події, стала прикриттям для переговорів.

Отже, від початку ХХ ст. на тлі загострення міжнаціональних відносин основним питанням українських політиків у Галичині став пошук нової тактики боротьби, яка б дала змогу перевести зміцнення українського національного руху в площину доступу до політичної влади та відповідних повноважень. На терені парламентської політики такі пошуки залишалися безуспішними через нечисленність українських представництв, яка символізувала їх слабкість, порівняно з представниками багатьох інших народів Габсбурзької монархії. Утім це не знімало відповідальності з чинних депутатів за напрям розвитку українського руху, змушуючи їх пропонувати певні рішення. У 1910 р. такою ініціативою стала голосна обструкція українського представництва в Галицькому сеймі з вимогою негайно ухвалити новий виборчий закон.

Рішення про початок обструкційних дій збіглося з персональними змінами в середовищі керівників української парламентської політики. Її довголітні лідери Ю. Романчук та Є. Олесницький у силу певних обставин зі середини 1910 р. більше не могли виконувати попередні обов'язки; К. Левицький не доростав до їхньої популярності та мав із ними давні особисті протиріччя. Водночас відхід лідерів містив загрози стрімкої радикалізації української політики, а низка вбивств із політичних мотивів (М. Каганця, А. Потоцького, А. Коцка) поставили Галичину перед імовірністю масових заворушень. Запобігти цьому були однаково зацікавлені як українські політики ліберального напрямку, так і польські керівники провінції, ідейно пов'язані з краківським консерватизмом. Завдяки їхнім спільним зусиллям на зміну попереднім лідерам у середині 1910 р. на вершини української політики був стрімко виведений Є. Петрушевич, близький за манерою поведінки і способом мислення до Є. Олесницького, родич Ю. Романчука і знайомий (земляк) крайового маршалка С. Бадені.

Поширене в історіографії трактування обструкції як форми протесту українських депутатів, яка призвела зрештою до польсько-українського порозуміння, видається дещо спрощеним. Обструкцію як форму політичного виступу можна розглядати в багатьох площинах, з обов'язковим залученням суспільної психології. Позиція польських політиків щодо обструкції наштовхує на сумніви щодо правомірності трактування її як вияву радикалізму. Ближчим до реальності видається розуміння обструкції як « картинки », яка багатьох на той момент задовольнила, а головне – дала можливість утримувати під контролем подальшу радикалізацію суспільних настроїв, які вже продемонстрували свій потенціал проливати кров. Лише таке пояснення дає змогу хоч якось зрозуміти, навіщо в 1910 р. 47-річний успішний адвокат і парламентський політик Є. Петрушевич очолив голосну обструкцію українців у Галицькому сеймі та заради чого смертельно хворий маршалок С. Бадені витримував багатогодинні « пекольні симфонії » у його виконанні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Аркуша, О. (2006). Українське представництво в Галицькому сеймі 1901–1907 років. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 251, 191–239.

Василик, І. (2012). *Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР*. Київ: Експрес-Поліграф.

В день отвореня сойму. (1901, 28 грудня). *Діло*, 281.

Вибори. (1907, 20 травня). *Діло*, 101.

Войнаровський, Т. (1961). Спогади з мого життя. В Сохоцький, І. *Історичні портрети Галичини XIX–XX ст.* Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 11–75.

В справі реформи виборчої (1910, 19 жовтня). *Діло*, 233.

Грушевський, М. (2005а). Два роки галицької політики. В П. Сохань (гол. ред.), *Михайло Грушевський. Твори: у 50 т. (Т. 2: Суспільно-політичні твори 1907–1914)*. Львів: Світ, 261–275.

Грушевський, М. (2005б). Малі діла. В П. Сохань (гол. ред.), *Михайло Грушевський. Твори: у 50 т. (Т. 2: Суспільно-політичні твори 1907–1914)*. Львів: Світ, 287–294.

Гр. Потоцький убитий! (1908, 13 квітня). *Діло*, 82.

Демкович-Добрянський, М. (1987). *Потоцький і Бобжинський цісарські намісники Галичини 1903–1913*. Рим: Видання Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи.

До галицко-руського народа. (1903, 11 грудня). *Русское слово*, 48.

Допись. З Сокаля. (1902, 23 лютого). *Руслан*, 44.

Дорошенко, Д. (2007). *Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки)*. Київ: Темпора.

«Єдини польські сейм» радить знов! (1910, 22 вересня). *Діло*, 211.

Кацапські громили при роботі. (1910, 24 серпня). *Діло*, 187.

Кацапські розбої в Стрийщині. (1910, 22 серпня). *Діло*, 185.

Левицький, К. (1926). *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів*. Львів: Друкарня оо. Василіян у Жовкві.

Левицький, К. (1996). *Українські політики Галичини*. Тернопіль.

ЛННБ-1: Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів (ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів), ф. 11 (Барвінські), спр. 2012 (Листи Олесницького Є. до Барвінського О.).

ЛННБ-2: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11 (Барвінські), спр. 4083 (Записна книжка Барвінського О., 1901 р.).

ЛННБ-3: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11 (Барвінські), спр. 4095 (Особисті записи Барвінського О.).

ЛННБ-4: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 42 (Грушкевичі), спр. 123 (Щоденник Грушкевича Т.).

Макух, І. (1958). *На народній службі*. Дітройт: Видання Української вільної громади Америки.

Наради Народного З'їзду д. 25. і 26. грудня 1907. (1907, 30 грудня). *Діло*, 282.

Наради Ширшого Народного комітету. (1910, 8 вересня). *Діло*, 200.

Наша репрезентация. II. (1910, 12 червня). *Діло*, 121.

Обструкція українських послів. (1910, 20 жовтня). *Діло*, 234.

Олесницький, Є. (1904). *Справозданє посольське Д-ра Євгена Олесницького відбуте в Стрию дня 8-грудня 1904*. Львів: З друкарні В. А. Шийковського.

Олесницький, Є. (2011). *Сторінки з мого життя*. Львів: Медицина і право.

Оповіщене (1910, 1 серпня). *Діло*, 168.

Павлишин, О. (2013). *Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис*. Львів: Манускрипт.

Передвиборчі збори в Стрию. (Письмо зі Стрия) (1910, 29 липня). *Діло*, 166.

Після смерти бл. п. Юліяна Романчука. (1932, 29 квітня). *Діло*, 94.

Плекан, Ю. (2009). Євген Петрушевич і Ярослав Окуневський: історія однієї «силуетки». *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 18, 530–534.

Польській сойм. (1901, 26 грудня). *Діло*, 279.

Поновні і тісніші вибори. (1907, 1 червня). *Діло*, 112.

По соймі. (1904, 19–26 листопада). *Діло*, 251–256.

По Стрийським виборі. (1910, 7 вересня). *Діло*, 199.

Романчук, Ю. (1907, 23 лютого). Якої нам треба репрезентації у Відни? *Діло*, 32.

Слава українським обструкціоністам! Проч з польським соймом насиля і привілеїв. (1910, 4 листопада). *Діло*, 247.

Соймові справи. (1910, 23 вересня). *Діло*, 212.

Сохоцький, І. (1961). Д-р Євген Петрушевич. В *Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.* Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 159–207.

Спір о тактику. (1907, 1 квітня). *Діло*, 63.

Терещенко, Ю., Осташко, Т. (2008). *Український патріот з династії Габсбургів*. Київ: Темпора.

Українська обструкція в соймі. (1910а, 4 листопада). *Діло*, 247.

Українська обструкція в соймі. (1910б, 9 листопада). *Діло*, 250.

Українська побіда при стрийських виборах. (1910, 6 вересня). *Діло*, 198.

ЦДІАЛУ-1: Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка у Львові), оп. 1, спр. 2227 (Старух Т. Опис мого життя).

ЦДІАЛУ-2: ЦДІАЛ України, ф. 372 (Охримович Володимир), оп. 1, спр. 14 (Обіжники та інструкції Народного комітету Національно-демократичної партії у Львові).

ЦДІАЛУ-3: ЦДІАЛ України, ф. 382 (Романчук Юліан), оп. 1, спр. 1 (Звернення, декларації, листування та інші документи про діяльність Романчука Ю. як голови об'єднаного українського депутатського клубу в австрійському парламенті).

ЦДІАЛУ-4: ЦДІАЛ України, ф. 664 (Ревакович Тит), спр. 7 (Листи Реваковича Т. до осіб з прізвищами на «Б–Я», копії).

ЦДІАЛУ-5: ЦДІАЛ України, ф. 664 (Ревакович Тит), спр. 27 (Листи до Реваковича Т. осіб з прізвищами на «О–П»).

ЦДІАЛУ-6: ЦДІАЛ України, ф. 779 (Редакція української газети «Діло» у м. Львові), оп. 1, спр. 42 (Протоколи, списки, статті та інші матеріали судового процесу про вбивство Мирославом Січинським графа Андрія Потоцького).

Цегельський, Л. (2003). *Від легенд до правди*. Львів: Свічадо.

- Ширший Народний Комітет про політичну ситуацію. (1910, 6 квітня). *Діло*, 76.
† Юліян Романчук. (1932, 26 квітня). *Діло*, 91.
- Ярославин, С. (1956). *Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях у 1918–1923 роках*. Філадельфія.
- А. В. (1912, 22 stycznia). *Drugi koncert ukraiński. Czas*, 33.
- АРКr**: Archiwum Państwowe w Krakowie (АРКr), oddz. I, Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, sygn. 653: korespondencja Zdzisława Tarnowskiego.
- Binder, H. (2006). *Українське представництво в австрійській Ізбє Послów, 1879–1918*. W J. Moklak (red.), *Українське традиції парламентарне, XIX–XXI wiek*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze Historia Jagellonica.
- BJ-1**: Biblioteka Jagiellońska (BJ), Oddział Zbiorów Specjalnych, Sekcja Rękopisów, przyb. 357/03: Archiwum domowe Pawlikowskich z Kozińca, 1910 r.
- BJ-2**: BJ, Oddział Zbiorów Specjalnych, Sekcja Rękopisów, przyb. 358/03: Archiwum domowe Pawlikowskich z Kozińca, 1911 r.
- Bobrzyński, M. (2006a). *Z moich pamiętników, 1*. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Bobrzyński, M. (2006b). *Z moich pamiętników, 2*. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Buszko, J. (1956). *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905–1914*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jedyny polski parlament/ (1907, 16 вересня). *Діло*, 198.
- Łazuga, W. (1991). «*Rządy polskie*» w Austrii. *Gabinet Kazimierza hr. Badeniego 1895–1897*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Rossowski, S. [Monokl]/ (1903). *Wizerunki sejmowe. Ludzie i sprawy. Przyczynek do historii samorządu galicyjskiego*. Lwów.
- Sejm. Wrażenie z tygodnia. (1907, 21 września). *Słowo Polskie*, 439.
- Stenograficzne sprawozdania Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1910*. (1910). Lwów.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1870*. (1870). Lwów: Z c. k. galicyjskiej drukarni rządowej.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1898*. (1898). Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1900*. (1900). Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1908*. (1908). Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa.
- Tomczyk, R. (2007). *Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914*. Szczecin: ZAPOL.
- Українці гроzą. (1910, 28 października). *Słowo Polskie*, 501.
- Wątor, A. (2002). *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*. Szczecin.
- Winiarski, I. (1909). *Rusini w Radzie Państwa 1907–1908*. Lwów: Z drukarni Udziałowej.
- W. S. M. (1908, 11 listopada). *Po Sejmie. Czas*, 260.

REFERENCES

- Arkusha, O. (2006). Ukrainske predstavnytstvo v Halytskomu seimi 1901–1907 ro-kiv. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 251, 191–239 (in Ukrainian).
- Vasylyk, I. (2012). *Kost Levytskyi: vid advokata do premiera ZUNR*. Kyiv: Ekspres-Polihraf (in Ukrainian).
- V den' otvorenia soimu. (1901, Hruden 28). *Dilo*, 281 (in Ukrainian).
- Vybory. (1907, Traven 20). *Dilo*, 101 (in Ukrainian).
- Voinarovskiy, T. (1961). Spohady z moho zhyttia. In Sokhotskiy, I. *Istorychni postati Halychyny XIX–XX st.* New York; Paris; Sidney; Toronto, 11–75 (in Ukrainian).
- V spravi reformy vyborchoi. (1910, Zhovten 19). *Dilo*, 233 (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, M. (2005a). Dva roky halytskoi polityky. In P. Sokhan (Ed.), *Mykhailo Hrushevskiy. Tvory: u 50 t.* (T. 2: Suspilno-politychni tvory 1907–1914). Lviv: Svit, 261–275 (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, M. (2005b). Mali dila. In P. Sokhan (Ed.), *Mykhailo Hrushevskiy. Tvory: u 50 t.* (T. 2: Suspilno-politychni tvory 1907–1914). Lviv: Svit, 287–294 (in Ukrainian).
- Gr. Pototskiy ubytyi! (1908, Kvitin 13). *Dilo*, 82 (in Ukrainian).
- Demkovych-Dobrianskiy, M. (1987). *Pototskiy i Bobzhynskiy tsisarski namisnyky Halychyny 1903–1913*. Rome: Vydannia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu im. sv. Klymenta Papy (in Ukrainian).
- Do halytsko-russkoho naroda. (1903, Hruden 11). *Russkoe slovo*, 48 (in Ukrainian).
- Dopys. Z Sokalia. (1902, Liutyi 23). *Ruslan*, 44. (in Ukrainian).
- Doroshenko, D. (2007). *Moi spomyny pro davnie mynule (1901–1914 roky)*. Kyiv: Tempora (in Ukrainian).
- «Iedyny polski seim» radyt znov! (1910, Veresen 22). *Dilo*, 211 (in Ukrainian).
- Katsapski hromyly pry roboti. (1910, Serpen 24). *Dilo*, 187 (in Ukrainian).
- Katsapski rozboi v Stryshchyni. (1910, Serpen 22). *Dilo*, 185 (in Ukrainian).
- Levytskyi, K. (1926). *Istoriia politychnoi dumky halytskykh ukraintsiv 1848–1914. Na pidstavi spomyniv*. Lviv: Drukarnia oo. Vasyliian u Zhovkvi (in Ukrainian).
- Levytskyi, K. (1996). *Ukrainski polityky Halychyny*. Ternopil (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka NAN Ukrainy. Viddil rukopysiv (LNNB im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv), f. 11 (Barvinski), spr. 2012 (Lysty Olesnytskoho Ye. do Barvinskoho O.) (in Ukrainian).
- LNNB im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv, f. 11 (Barvinski), spr. 4083 (Zapysna knyzhka Barvinskoho O., 1901 r.) (in Ukrainian).
- LNNB im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv, f. 11 (Barvinski), spr. 4095 (Osobysti zapysy Barvinskoho O.) (in Ukrainian).
- LNNB im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv, f. 42 (Hrushkevychi), spr. 123 (Shchodennyk Hrushkevycha T.) (in Ukrainian).
- Makukh, I. (1958). *Na narodnii sluzhbi*. Detroit: Vydannia Ukrainskoi vilnoi hromady Ameryky (in Ukrainian).
- Narady Narodnoho Zizdu d. 25. i 26. hrudnia 1907. (1907, Hruden 30). *Dilo*, 282 (in Ukrainian).
- Narady Shyrshoho Narodnoho komitetu. (1910, Veresen 8). *Dilo*, 200 (in Ukrainian).
- Nasha reprezentatsiya. II. (1910, Cherven 12). *Dilo*, 121 (in Ukrainian).
- Obstruktsiya ukrainskykh posliv. (1910, Zhovten 20). *Dilo*, 234 (in Ukrainian).

Olesnytskyi, Ye. (1904). *Spravozdanie posolske D-ra Evhena Olesnytskoho vidbute v Stryiu dnia 8-hrudnia 1904*. Lviv: Z drukarni V. A. Shyikovskoho (in Ukrainian).

Olesnytskyi, Ye. (2011). *Storinky z moho zhyttia*. Lviv: Medytsyna i pravo (in Ukrainian).

Opoivshchenie. (1910, Serpen 1). *Dilo*, 168 (in Ukrainian).

Pavlyshyn, O. (2013). *Yevhen Petrushevykh (1863–1940). Iliustrovanyi biohrafichnyi narys*. Lviv: Manuskrypt (in Ukrainian).

Peredvyborchi zbory v Stryiu (Pysmo zi Stryia). (1910, Lypen 29). *Dilo*, 166 (in Ukrainian).

Pislia smerty bl. p. Yuliana Romanchuka. (1932, Kviten 29). *Dilo*, 94 (in Ukrainian).

Plekan, Yu. (2009). Yevhen Petrushevykh i Yaroslav Okunevskyy: istoriia odniiei «sylvetky». *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 18, 530–534 (in Ukrainian).

Polskii soim. (1901, Hruden 26). *Dilo*, 279 (in Ukrainian).

Ponovni i tisiishi vybory. (1907, Cherven 1). *Dilo*, 112 (in Ukrainian).

Po soimi. (1904, Lystopad 19–26). *Dilo*, 251–256 (in Ukrainian).

Po Stryiskim vybori. (1910, Veresen 7). *Dilo*, 199 (in Ukrainian).

Romanchuk, Yu. (1907, Liutyi 23). Yakoi nam treba reprezentatsyi u Vidny? *Dilo*, 32 (in Ukrainian).

Slava ukrainskym obstruktsionistam! Proch z polskym soimom nasylia i pryvileiv. (1910, Lystopad 4). *Dilo*, 247 (in Ukrainian).

Soimovi spravy. (1910, Veresen 23). *Dilo*, 212 (in Ukrainian).

Sokhotskyi, I. (1961). D-r Yevhen Petrushevykh. In Sokhotskyi, I. *Istorychni postati Halychyny XIX–XX st.* New York; Paris; Sydney; Toronto, 159–207 (in Ukrainian).

Spir o taktyku. (1907, Kviten 1). *Dilo*, 63 (in Ukrainian).

Tereshchenko, Yu., & Ostashko, T. (2008). *Ukrainskyi patriot z dynastii Habsburhiv*. Kyiv: Tempora (in Ukrainian).

Ukrainska obstruktsiya v soimi. (1910a, Lystopad 4). *Dilo*, 247 (in Ukrainian).

Ukrainska obstruktsiya v soimi. (1910b, Lystopad 9). *Dilo*, 250 (in Ukrainian).

Ukrainska pobida pry stryiskykh vyborakh. (1910, Veresen 6). *Dilo*, 198 (in Ukrainian).

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy), f. 309 (Naukove tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi), op. 1, spr. 2227 (Starukh T. Opys moho zhyttia) (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 372 (Okhrymovych Volodymyr), op. 1, spr. 14 (Obizhnyky ta instruktssii Narodnoho komitetu Natsionalno-demokratychnoi partii u Lvovi) (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 382 (Romanchuk Yulian), op. 1, spr. 1 (Zvernennia, deklaratsii, lystuvannia ta inshi dokumenty pro diialnist Romanchuka Yu. yak holovy obiednanoho ukrainskoho deputatskoho klubu v avstriiskomu parlamenti) (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 664 (Revakovykh Tyt), spr. 7 (Lysty Revakovycha T. do osib z prizvyshchamy na «B–Ya», kopii) (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 664 (Revakovykh Tyt), spr. 27 (Lysty do Revakovycha T. osib z prizvyshchamy na «O–P») (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 779 (Redaktsiia ukrainskoi hazety «Dilo» u m. Lvovi), op. 1, spr. 42 (Protokoly, spysky, statii ta inshi materialy sudovoho protsesu pro vbyvstvo Myroslavom Sichynskym hrafa Andriia Pototskoho) (in Ukrainian).

Tsehelskyi, L. (2003). *Vid legend do pravdy*. Lviv: Svichado (in Ukrainian).

Shyrshyi Narodnyi Komitet pro politychnu sytuatsiyu. (1910, Kviten 6). *Dilo*, 76 (in Ukrainian).

† Yuliian Romanchuk. (1932, Kviten 26). *Dilo*, 91 (in Ukrainian).

Yaroslavyn, S. (1956). *Vyzvolna borotba na zakhidno-ukrainskykh zemliakh u 1918–1923 rokakh*. Philadelphia (in Ukrainian).

A. B. (1912, Styczen 22). Drugi koncert ukraiński. *Czas*, 33 (in Polish).

Archiwum Państwowe w Krakowie (APKr), oddz. I, Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, sygn. 653: korespondencja Zdzisława Tarnowskiego (in Polish).

Binder, H. (2006). Українське представництво в австрійській Ізбі Посłów, 1879–1918. W J. Moklak (Ed.), *Українське традиції парламентарне, XIX–XXI wiek*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze Historia Iagellonica (in Polish).

Biblioteka Jagiellońska (BJ), Oddział Zbiorów Specjalnych, Sekcja Rękopisów, przyb. 357/03: Archiwum domowe Pawlikowskich z Kozińca, 1910 r. (in Polish).

BJ, Oddział Zbiorów Specjalnych, Sekcja Rękopisów, przyb. 358/03: Archiwum domowe Pawlikowskich z Kozińca, 1911 r. (in Polish).

Bobrzyński, M. (2006a). *Z moich pamiątek, 1*. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (in Polish).

Bobrzyński, M. (2006b). *Z moich pamiątek, 2*. Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (in Polish).

Buszko, J. (1956). *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905–1914*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (in Polish).

Jedyny polski parlament. (1907, Veresen 16). *Dilo*, 198 (in Ukrainian).

Łazuga, W. (1991). «Rządy polskie» w Austrii. *Gabinet Kazimierza hr. Badeniego 1895–1897*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM (in Polish).

Rossowski, S. [Monokl] (1903). *Wizerunki sejmowe. Ludzie i sprawy. Przyczynek do historii samorządu galicyjskiego*. Lwów (in Polish).

Sejm. Wrażenie z tygodnia. (1907, 21 września). *Słowo Polskie*, 439 (in Polish).

Stenograficzne sprawozdania Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1910. (1910). Lwów (in Polish).

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1870. (1870). Lwów: Z c. k. galicyjskiej drukarni rządowej (in Polish).

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1898. (1898). Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa (in Polish).

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1900. (1900). Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa (in Polish).

Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1908. (1908). Lwów: Nakładem c. k. Namiestnictwa (in Polish).

Tomczyk, R. (2007). *Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914*. Szczecin: ZAPOL (in Polish).

Ukraińcy grożą. (1910, 28 października). *Słowo Polskie*, 501 (in Polish).

Wątor, A. (2002). *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*. Szczecin (in Polish).

Winiarski, I. (1909). *Rusini w Radzie Państwa 1907–1908*. Lwów: Z drukarni Udziałowej (in Polish).

W. S. M. (1908, 11 listopada). Po Sejmie. *Czas*, 260 (in Polish).

Olena ARKUSHA*PhD (History)**Senior Research Fellow of the Department**«Center for the Study of Ukrainian-Polish Relations»**I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine**ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2541-6603>**e-mail: o_arkusha@yahoo.com*

**«IN SECURE ROOF SHAWLS BLIZZARD OBSTRUCTION»:
NEW TACTICS OF UKRAINIAN DELEGATION
IN GALICIAN DIET THE EARLY 20th CENTURY**

The article analyzes the discussions around the parliamentary struggle in Galicia in the early 20th century. The loud obstruction by Ukrainian deputies in the Galician Diet, which erupted in 1910 during debates over a new electoral law, was the result of Ukrainian politicians' search for new and more effective methods to influence political decisions. The article argued that the obstruction, borrowed from the experience of the Czech-German opposition, was directed against the domination of the Polish factor in the Galician autonomy. The aggravation tactics of political struggle were consistent with the public sentiments of Galician Ukrainians, who were observing further radicalization.

The last years of Andrzej Potocki's tenure as governor of Galicia were characterized by intensifying Ukrainian-Polish tensions, largely driven by electoral reforms in the Austrian Parliament and increasing mass protests. Despite these tensions, Potocki persisted in attempting to contain the Ukrainian movement through administrative and political pressure. This tactic climaxed to his support of Russophiles over the candidates from Ukrainian parties in the elections to the Galician Diet in 1908 in response to the negotiations between Ukrainian parliament members and the Austrian government. The disturbance caused by such a step not only among the Ukrainian public, but also among the ruling circles of Austria-Hungary and Cracow conservatives, forced the governor to recognize his fallacy and initiate a political agreement with Ukrainian politicians represented by Eugene Olesnytskyi that was meant to be like a «new era» in 1890 and had high chances of influencing the political life in Galicia, but was not implemented because of Potocki's assassination committed.

The article argued that this murder was the culmination of the Ukrainian-Polish collision in Galicia and forced ones to think about ways of normalizing the international relations. Polish Galician politicians, who had balanced service to the Habsburg Monarchy with the defense of Polish national interests, were compelled to explore solutions to the «Ukrainian issue». Through an analysis of the events on the eve of obstruction, a number of private circumstances and motives involved in it politicians, as well as relationships between them, the article argued that the decision was taken Ukrainian moderately liberal leaders to start obstruction and caused no objections heads of administration and government of Galicia with environment Krakow' conservatives. Faced with increasingly radical sentiments, these political actors used the obstruction to engage in behind-the-scenes negotiations. This strategy temporarily mitigated interethnic tensions and allowed proponents of a Polish-Ukrainian agreement to delay strengthening of interethnic tensions.

Key words: Galicia, Galician Diet, electoral reform of Galician Diet, Ukrainian-Polish relations at the beginning of the 20th century, Austrian-Ukrainian relations at the beginning of the 20th century.